

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Успішне самовизначення передбачає спеціальний період, коли молоді люди отримують право придивитися до різних соціальних ролей, не віддаючи перевагу жодній з них. Це період проб і помилок. Але він не повинен затягуватися. Бажання отримати новий досвід часто поєднується зі страхом перед життям. Найбільші труднощі юнацької рефлексії полягають у поєднанні ближньої і дальньої часової перспективи.

Перед особистістю постійно виникають проблеми, що вимагають від неї визначення свого ставлення до професій, іноді аналізу та оцінки власних професійних досягнень, ухвалення рішення про вибір професії або її зміну, уточнення і корекції кар'єри, вирішення інших професійно обумовлених питань. Весь цей комплекс проблем пояснюють поняттям професійне самовизначення, як вибіркоче відношення індивіда до світу професій в цілому і до конкретної обраної професії.

Ядром професійного самовизначення є ціннісно-моральний аспект, розвиток самосвідомості, потреба в професійній компетентності, усвідомлений вибір професії з урахуванням своїх особливостей і можливостей, вимог професійної діяльності та соціально-економічних умов.

Професійне самовизначення здійснюється протягом усього професійного життя: особистість постійно оцінює себе, переосмислює своє професійне буття і самостверджується в професії. В юнацькому віці воно здійснюється двічі: перший раз у 9 класі, що пов'язано з вибором форми завершення середньої освіти; другий раз – в 11 класі, коли визначаються шляхи одержання вищої освіти чи включення до трудової діяльності.

Професійне самовизначення в старшому шкільному віці набуває дійового характеру: юнак починає діяти, реалізовувати плани, стверджуючи той чи інший спосіб життя, починає активно готуватися до засвоєння обраної професії (факультативи, гуртки, репетитори, самоосвіта тощо).

У психології розпізнають два принципово різних типи розвитку особистості в юнацькому віці (Т.Томе) – прагматичний та творчий [1, с.108].

Прагматичний тип характеризується орієнтацією юнака на доцільність і втечу від джерел неспокою. У юнакові такого типу домінують матеріальні цінності та інтереси. Для нього важливе уникнення будь-яких проблем а це перешкоджає їх подальшому індивідуальному розвитку. Вони не прагнуть до одержання більшої освіти. Саме такого типу юнаки вдаються до застосування алкоголю та наркотиків, щоб «позбутися» проблем.

Юнаки творчо-орієнтованого типу характеризуються прагненнями та інтересами, які спрямовані в майбутнє, вони активно включають у власний спосіб життя різні пізнавальні та інші можливості.

Вибір професії – складний і відповідальний крок у житті людини. Зробити правильний вибір – значить знайти своє місце в житті. Неправильний вибір професії завдає великої шкоди самій людині та призводить до значних економічних втрат, пов'язаних з використанням трудових ресурсів.

Вже на попередніх вікових ступенях складаються уявлення про ряд професій. Поінформованість про професії, урахування позиції близьких людей, особисті схильності і здібності мають вплив на професійне самовизначення молодих людей.

Рішення про вибір професії приймається протягом кількох років, проходячи ряд стадій, тривалість яких залежить від соціальних умов та індивідуальних особливостей розвитку: дитяча гра, підліткова фантазія, попередній вибір професії, практичне прийняття рішення [2, с.196].

Незначний життєвий досвід старшокласника, недостатні знання про свої психофізіологічні параметри та особистісні якості і водночас необхідність прийняття важливих рішень щодо свого майбутнього створюють значні труднощі для його професійного самовизначення як особистості. Знайти себе в розмаїтті професій можуть допомогти педагоги, психологи, фізіологи, соціологи. Важлива роль тут належить і батькам. Учені стверджують, що рано сформоване розрізнене

особисте ставлення до різних сфер трудової діяльності сприяє підвищенню задоволення своєю професією в майбутньому [3, с.18].

Основа професійного становлення особистості закладається в дитинстві. З молодшого шкільного та підліткового віку батьки привчають своїх дітей до думки про те, що робота в них, у знайомих, у родичів – це не тільки спосіб заробити на життя, ай покликання, обов'язок, соціальна позиція. Розповіді батьків про професії, особиста участь у суспільно корисній, продуктивній праці може активно вплинути на формування професійних інтересів підлітків та старшокласників. Але батьки, даючи поради щодо вибору професії, мають враховувати інтереси своїх дітей, їхні схильності, здібності, стан здоров'я, а також потреби того економічного регіону, в якому живе родина.

Старшокласники можуть навчатися початкових навичок майбутньої професії у своїх батьків у процесі різних видів домашньої праці. Це можуть бути сільськогосподарські, ремонтні, кулінарні роботи, побутова праця.

Поради батьків, часто-густо пов'язані з їхніми власними нереалізованими мріями. Вони проєктують на дітей власні нереалізовані кар'єрні бажання, до того ж припускаються необ'єктивної, завищеної оцінки своїх дітей. Ровесники, які ще не мають достатнього життєвого досвіду, найчастіше пропонують те, що цікаво їм самим, або ж посилаються на найближчий приклад із життя. Рекламні оголошення, центри зайнятості пропонують безліч інформації щодо освітньої підготовки і працевлаштування, але здебільшого не радять, як саме вибрати молодій людині одну з альтернатив.

Професійні інтереси юнацького віку задовольняють у процесі самостійної роботи з періодичною пресою, науково-популярною літературою з тих питань, що його найбільше цікавлять. Старшокласник помічає, що його однолітки починають виявляти самостійність у виборі об'єктів праці. Це сприяє поглибленню їхніх спеціальних знань. Вони самостійно відвідують виставки, музеї, дні відкритих дверей у вузах, активно обмінюються враженнями з приводу прочитаного, побаченого, допомагають одне одному порадами.

Серед основних чинників професійного самовизначення особистості старшокласників виділяють самоаналіз, аналіз професій, професійні проби (практичне випробування сил). Серед психологічних чинників, які складають основу професійного самовизначення виділяють [4, с.274]:

- усвідомлення цінності суспільно корисної праці;
- загальна орієнтація в соціально-економічній ситуації в країні;
- усвідомлення необхідності загальної і професійної підготовки для повноцінного самовизначення і самореалізації;
- загальна орієнтація у світі професійної праці;
- виділення подальшої професійної мети (мрії);
- узгодження мрії з іншими важливими життєвими цілями (сімейними, особистими);
- знання про вибрані цілі;
- знання про внутрішні перешкоди, які ускладнюють досягнення вибраної мети тощо.

До об'єктивних умов професійного самовизначення належать: соціальне становище, матеріальний добробут сім'ї, рівень освіти батьків, соціальна престижність професії.

Отже, учням старшого шкільного віку притаманна особлива схильність до активної діяльності, самостійності. Тому особливою умовою формування у юнаків здібностей до певної професії є ознайомлення зі світом професій, засвоєння загальнотрудових умінь і навичок.

Основна тенденція розвитку профорієнтаційної і профконсультаційної роботи з підлітками і юнаками – всіляке сприяння пробудженню власної активності молодій людині; озброєння старшокласника знаннями про різні професії; вивчення психічних особливостей школяра; встановлення відповідності індивідуально-психологічних особливостей старшокласника тій або іншій професії; розвиток інтересів, нахилів старшокласника до різних видів діяльності [5, с.7].

Література

1. Подоляк Л.Г. Основи вікової психології. Навчальний посібник. – К.: Главник, 2006. – 112 с.
2. Першина Л.А. Возрастная психология: Учеб.пособ. для вузов. – М.: Академпроект: Альма Матер, 2005. – 256 с.
3. Ремех Т., Ляхоцька Л., Цушко І. Професійне самовизначення підлітків // Психолог. – 2005. – № 12. – С. 17-22.
4. Павелків Р.В. Вікова психологія: підручник. – К.: Кондор, 2011. – 469 с.
5. Профорієнтаційна робота психолога / Упоряд. Т.Гончаренко. – К.: Шк. світ, 2007. – 128 с.